

<https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-40-20>

УДК 004.8:34:378

СМУЛЬСЬКА А.В.

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових
дисциплін юридичного факультету

E-mail: allasm1@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1999-3068>

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
м. Харків, 61022, майдан Свободи 4

ПАХОМОВА І. А.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін,
юридичного факультету

E-mail: pakhomova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7161-3598>

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
м. Харків, 61022, майдан Свободи, 4

ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

АНОТАЦІЯ. *Вступ.* Штучний інтелект (далі – ШІ) у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) відкриває нові можливості для підвищення ефективності навчального процесу, персоналізації навчання, автоматизації оцінювання та аналітики.

Короткий зміст основних результатів дослідження. Штучному інтелекту сьогодні дуже активно приділяють увагу. Зокрема досліджують електронні навчальні платформи як засіб професійного становлення фахівців; застосування ШІ в освіті загалом, під час здобуття певної спеціальності (право, психологія, філологія, математика, історія, переклад, журналістика тощо) чи у межах вивчення окремих дисциплін; те, як впливає штучний інтелект на творчі здібності людини; проблеми міжнародно-правового регулювання використання ШІ; взаємозв'язок академічної доброчесності і ШІ; використання технологій ШІ у науковій діяльності; ШІ у спорті, в медицині, у фармації, під час проведення інтелектуальних змагань, під час складання юридичних документів, навчальних програм; етичні проблеми застосування ШІ: міжнародний досвід та інше. Наразі в Україні відсутні чіткі національні стандарти щодо використання ШІ в освіті, що ускладнює його правомірне та безпечне застосування.

Так, у 2025 році Міністерство освіти і науки України та Міністерство цифрової трансформації України разом з іншими фахівцями розробили рекомендації щодо відповідального використання ШІ у ЗВО.

Зрештою, застосування ШІ у ЗВО націлене передовсім на підготовку до занять та позанавчальних заходів; підтримку інклюзивності, оскільки ресурси ШІ здатні доносити інформацію здобувачам із порушенням слуху чи мовлення; створення тестів, автоматизовану перевірку робіт здобувачів; автоматизовану підготовку документів, аналіз інформації і прийняття управлінських рішень; підвищення кваліфікації за допомогою он-лайн-курсів чи інших освітніх ініціатив, пошук інформації для саморозвитку тощо.

Роль викладача в системі освіти є неоспоримою. З появою ШІ, очевидно, виникла пересторога щодо того, що з часом ШІ може витіснити класичного викладача – людину. Дійсно, роль викладача під впливом ШІ трансформується, оскільки чимало процесів стають автоматизованими, проте ШІ може створювати навчальні матеріали різними мовами, персоналізувати контент під рівень студентів, а також запроваджувати адаптивне навчання. Викладач у такій ситуації зможе більш глибоко зосередитися на розвитку критичного мислення, наставництві та участі у більш складних і творчих завданнях.

Очевидно, що ШІ-технології непрості у користуванні, але наразі існують інструменти, які спрощують доступ до ШІ для людей із різним рівнем користувацької підготовки, завдяки чому ці технології стають більш інтуїтивними та доступними.

Щодо дотримання академічної доброчесності під час використання ШІ, станом на зараз це питання ще не має врегульованого механізму і більше залежить від особистої порядності користувача, а тому подекуди застосування ШІ в освітньо-науковій діяльності викладачами та здобувачами вищої освіти всіх рівнів може мати ознаки академічної недоброчесності.

Крім того, одним із ключових правових викликів в епоху використання ШІ є забезпечення захисту персональних даних студентів та викладачів.

Серйозні дискусії також викликає питання права власності на контент, створений за допомогою ШІ. Ще одним складним аспектом є питання юридичної відповідальності за помилкові рішення або рекомендації ШІ.

Застосування ШІ у ЗВО не лише відкриває широкі перспективи для підвищення якості освітньої діяльності та управлінських процесів, але й породжує низку ризиків у сферах інтелектуальної власності, інформаційної безпеки, конфіденційності та захисту персональних даних, які потребують ґрунтовного аналізу, оцінювання й належного управління.

Актуальність окресленої теми зумовлена тим, що використання ШІ в освіті дає змогу запроваджувати інноваційні підходи до викладання та навчання, що відповідають сучасним викликам і запитам суспільства, сприяють підвищенню репутації закладів освіти, їхній спроможності адаптуватися до глобальних технологічних змін, однак попри значний потенціал підвищення ефективності навчального процесу, це породжує низку складних правових та етичних проблем.

Висновки. Застосування ШІ у ЗВО відкриває великі можливості, але водночас ставить низку правових і етичних викликів. З огляду на зазначене вище, слід підсумувати: штучний інтелект став невід’ємним елементом сучасної вищої освіти; в Україні відсутні комплексні національні стандарти щодо використання ШІ в освіті, що створює правову невизначеність; ШІ не замінює традиційної освіти, а трансформує її, зміщуючи акцент з репродуктивного засвоєння знань на розвиток практичних навичок тощо; застосування ШІ має суттєві переваги, серед яких персоналізація освітніх траєкторій, підвищення ефективності навчального процесу тощо; паралельно з перевагами ШІ існує значна кількість ризиків, зокрема залежність від технологій, зниження рівня самостійності та критичного мислення студентів тощо; проблема академічної доброчесності залишається однією з найгостріших; правове регулювання авторських прав на контент, створений ШІ, залишається складним і дискусійним; захист персональних даних і приватності є ключовою умовою легітимного використання ШІ у ЗВО; безпечне впровадження ШІ потребує системного підходу; етичне та відповідальне використання ШІ у вищій освіті має ґрунтуватися на європейських етичних принципах; подальша ефективна інтеграція ШІ у ЗВО неможлива без розвитку цифрових і ШІ-компетентностей викладачів, студентів та управлінського персоналу.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Україна, вища освіта, штучний інтелект, заклади вищої освіти, академічна доброчесність, авторські права, захист персональних даних, етичні принципи, правове регулювання.

Як цитувати: Смутьська А.В., Пахомова І.А. Правові та етичні виклики застосування штучного інтелекту в освітньому процесі закладів вищої освіти. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Право»*. 2025. Вип. 40. С. 183-192. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-40-20>

In cites: A.V. Smulska, I. A. Pakhomova (2025) Legal and ethical challenges of applying artificial intelligence in the educational process of higher education institutions. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series "Law"*, (40), P. 183-192. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-40-20> (in Ukrainian)

Вступ. У сучасному світі цифрові технології стають невід’ємною частиною освіти. Штучний інтелект (далі – ШІ) у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) відкриває нові можливості для підвищення ефективності навчального процесу, персоналізації навчання, автоматизації оцінювання та аналітики.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що використання ШІ в освіті дає змогу запроваджувати інноваційні підходи до викладання та навчання, що відповідають сучасним викликам і запитам суспільства, сприяють підвищенню репутації закладів освіти, їхній спроможності адаптуватися до глобальних технологічних змін, однак попри значний потенціал підвищення ефективності навчального процесу, це породжує низку складних правових та етичних проблем. Зокрема, йдеться про захист персональних даних студентів; дотримання авторських прав; відповідальність за рішення, прийняті алгоритмами; ризики дискримінації та зниження ролі людського чинника в освіті; вплив на автономію викладача; додержання принципів академічної доброчесності. В умовах відсутності чітких і уніфікованих нормативно-правових та етичних підходів щодо регулювання застосування ШІ в

освіті, ці питання набувають особливої гостроти.

Таким чином, мета нашої статті – дослідити основні правові та етичні проблеми застосування ШІ у ЗВО в Україні та запропонувати рекомендації щодо їхнього вирішення.

Завдання охоплюють аналіз сучасного використання ШІ в освіті, вивчення сучасних нормативно-правових засад, що регулюють це питання, розгляд етичних дилем у використанні ШІ в освіті.

Результати дослідження. Штучному інтелекту сьогодні дуже активно приділяють увагу. Зокрема досліджують електронні навчальні платформи як засіб професійного становлення фахівців; застосування ШІ в освіті загалом, під час здобуття певної спеціальності (право, психологія, філологія, математика, історія, переклад, журналістика тощо) чи у межах вивчення окремих дисциплін; те, як впливає штучний інтелект на творчі здібності людини; проблеми міжнародно-правового регулювання використання ШІ; взаємозв’язок академічної доброчесності і ШІ; використання технологій ШІ у науковій діяльності; ШІ у спорті, в медицині, у фармації, під час проведення інтелектуальних змагань, під час скла-

дання юридичних документів, навчальних програм, етичні проблеми застосування ШІ: міжнародний досвід та інше [1; 2].

Наразі в Україні відсутні чіткі національні стандарти щодо використання ШІ в освіті, що ускладнює його правомірне та безпечне застосування.

Так, у 2025 році Міністерство освіти і науки України та Міністерство цифрової трансформації України разом з іншими фахівцями розробили рекомендації щодо відповідального використання ШІ у ЗВО. Документ налічує поради для учасників освітнього процесу, керівництва ЗВО та дослідників, і має сподівання, що це допоможе ефективно інтегрувати ШІ в освітній і науковий процес. Зазначений документ надає рекомендації щодо складання якісних запитів, розробки завдань й обрання корисних ШІ-інструментів, а саме: для викладачів – генерування й перевірка тестів, створення презентацій, аналіз навчальних досягнень студентів тощо; для студентів – пошук інформації для наукових робіт, підготовка до іспитів, надання ідей для презентацій та есе, отримання зворотного зв'язку на наукові роботи, вивчення мов; для керівників ЗВО – оптимізація адміністративних процесів: робота з документами, відповіді на запитання студентів тощо [3].

Побуває думка, що ШІ становить загрозу для системи освіти. Насправді це не так, оскільки ШІ лише трансформує підходи до навчання, зміщує фокус із зазубрювання та конспектування на розвиток навичок, необхідних у реальному житті. Це означає, що освіта вимагатиме застосування більшої кількості практичних завдань, створення проєктів та симуляції реальних умов, адже випускники повинні виходити на ринок праці не з книжним рівнем освіти, а з певною підготовкою, тож маємо підстави говорити саме про трансформацію, а не заміщення традиційної освіти [4].

Сучасні освітні платформи дедалі активніше інтегрують ШІ для поліпшення навчального процесу. До найпоширеніших відносять такі технології:

- Адаптивні навчальні платформи – системи, які підлаштовують навчальні матеріали під рівень знань студента (наприклад, Coursera, Khan Academy, EdX, TurboLearn, Gamma.AI, Fetchy, Napkin AI, Cofilm AI тощо) [5].

- Чат-боти (ChatGPT, Google Bard, Replika, Character AI, ZenoChat, Microsoft Copilot тощо) [6] та віртуальні помічники на основі ШІ, які вийшли далеко за межі простих голосових команд чи схематичних відповідей.

Сучасні асистенти на основі ШІ працюють як інтелектуальні цифрові помічники. Вони можуть продукувати ваше мислення, планувати і організовувати ваш день, працювати з інформацією, узагальнюючи її, складати чернетки матеріалу, аналізувати дані та інше. Вони застосовують розуміння людської мови, міркування, пам'ять та планування, щоб допомогти людині та зменшити для неї мисленнєве навантаження [7].

- Автоматизоване оцінювання – перевірка тестів, есе та практичних завдань за допомогою алгоритмів, що зменшує навантаження викладачів.

- Аналітика навчальних даних – відстеження успішності, виявлення проблемних зон у навчанні та прогнозування ризиків відставання студента; оцінка ефективності педагогічних інструментів; оптимізація освітніх ресурсів тощо.

Узагалі є велика кількість інструментів ШІ, що можуть бути застосовані в освітньому середовищі закладів вищої освіти. Серед них: інструменти генеративного штучного інтелекту (ChatGPT, Sora від OpenAI, Gemini від Google, Claude від Anthropic, Grok від X, Microsoft Copilot, Midjourney, Udio, Suno, RunwayML, ElevenLabs); інструменти пошуку (ChatGPT Search, Microsoft Copilot (Microsoft Bing AI), Perplexity, You.com); програмне забезпечення на основі ШІ (Adobe Firefly, Microsoft Designer, Grammarly); цифрові помічники, або копілоти (Notion AI, Zoom AI Companion, Copilot for Microsoft 365); інструменти для пришвидшення розробки програмних рішень (GitHub Copilot, Cursor, Amazon CodeWhisperer, Playgrounds); сервіси, що допомагають тестувати в інтерактивному режимі моделі штучного інтелекту (GitHub Models, OpenAI API Playground, Anthropic Claude, а також відповідна функціональність у Google AI Studio, Azure AI Foundry, Hugging Face Spaces); No/Low code-інструменти (Microsoft Copilot Studio, PromptFlow, Designer, AutoML в Azure Machine Learning та Azure AI Foundry, Google AutoML, AWS Sagemaker Canvas); програмні інструменти (різні SDK та бібліотеки на кшталт LangChain, Semantic Kernel, PyTorch, TensorFlow, ML.NET, Scikit learn, Hugging Face Transformers); інструменти для аналітики та візуалізації даних (Tableau з Einstein AI, Power BI з Copilot, ChatGPT та Claude (у режимі аналізу даних), Microsoft Project Sophia); інструменти для автоматизації бізнес процесів (Power Automate з AI Builder, UiPath AI Center, Automation Anywhere); спеціалізовані інструменти для наукової діяльності та досліджень

(MATLAB and Simulink for Artificial Intelligence, Wolfram Alpha, Consensus, Scite) [4].

Зрештою, застосування ІІІ у ЗВО націлене передовсім на підготовку до занять та позанавчальних заходів; підтримку інклюзивності, оскільки ресурси ІІІ здатні доносити інформацію здобувачам із порушенням слуху чи мовлення; створення тестів, автоматизовану перевірку робіт здобувачів; автоматизовану підготовку документів, аналіз інформації і прийняття управлінських рішень; підвищення кваліфікації за допомогою онлайн-курсів чи інших освітніх ініціатив, пошук інформації для саморозвитку тощо [4].

Роль викладача в системі освіти є неоспоримою. З появою ІІІ, очевидно, виникла пересторога щодо того, що з часом ІІІ може витіснити класичного викладача – людину. Дійсно, роль викладача під впливом ІІІ трансформується, оскільки чимало процесів стають автоматизованими, проте ІІІ може створювати навчальні матеріали різними мовами, персоналізувати контент під рівень студентів, а також запроваджувати адаптивне навчання. Викладач у такій ситуації зможе більш глибоко зосередитися на розвитку критичного мислення, наставництві та участі у більш складних і творчих завданнях. У перспективі педагоги будуть не просто «передавачами знань», а «кураторами навчального досвіду» [4].

Як і будь-які новітні технології, запровадження ІІІ у систему освіти не є дешевим, проте очікування того варті. Крім того, існують спеціальні програми для вишів, гранти, партнерські ініціативи з технологічними компаніями, контент, що має можливість загального доступу, то ж, завдяки таким можливостям, навіть установи з обмеженим бюджетом зможуть інтегрувати ІІІ у свій освітній процес [4].

Очевидно, що ІІІ-технології непрості у користуванні, але наразі існують інструменти, які спрощують доступ до ІІІ для людей із різним рівнем користувацької підготовки, завдяки чому ці технології стають більш інтуїтивними та доступними. Однак, розуміючи те, що ІІІ у нашому житті надовго, як викладачам, так й університетам важливо продовжувати розвивати власні компетенції у сфері ІІІ [4].

Щодо дотримання академічної доброчесності під час використання ІІІ, звісно, ще буде багато роботи, зокрема, із розробки та впровадження політики використання ІІІ у ЗВО. Наразі станом на зараз це питання ще не має врегульованого механізму і більше залежить від особистої порядності користувача, а

тому подекуди застосування ІІІ в освітньо-науковій діяльності викладачами та здобувачами вищої освіти всіх рівнів може мати ознаки академічної недоброчесності.

Ситуація з порушенням академічної доброчесності може виникнути у випадку створення некоректного запиту до ІІІ та його необдумане використання у подальшому. Порушення академічної доброчесності можливе у таких випадках як робота на замовлення, де метою є створення певного продукту не з метою внеску в науку, а виключно заради збільшення кількісних показників, до прикладу, для отримання наукових ступенів або грантів – це свідоме порушення академічної доброчесності, відповідальність за яке нестиме користувач; формування технічного завдання – користувач може сформулювати завдання для ІІІ так, щоб отримати бажану відповідь, яка може бути придатною для користувача, але не завжди є фактично точною. Тут користувач здійснює творчий і критичний внесок у процес для досягнення задовільного результату; процес і результат роботи ІІІ – якщо два попередні етапи відбулися без порушень академічної доброчесності, то на завершальному етапі може бути порушено академічну доброчесність через непридатність функціоналу системи ІІІ для генерації готового «продукту» в результаті виконання окремих завдань. Але ж «ненавмисна» академічна «недоброчесність ІІІ» тут є наслідком академічної недоброчесності людини, яка хоче повторно використати «продукт» ІІІ, можливо, для продажу у подальшому, то ж етична відповідальність за кінцевий продукт тут лягатиме на користувача.

Крім того, порушення академічної доброчесності під час використання ІІІ може мати як випадковий характер, пов'язаний із недосконалістю технологій, так і навмисний, пов'язаний із недобросовісними діями учасників освітнього процесу – наприклад, використання «шпаргалок» на екзаменах, використання ІІІ під час виконання онлайн-завдань тощо. І в цьому випадку відповідальність за порушення академічної доброчесності несе користувач.

Але бувають ситуації, коли використання ІІІ не розцінюється як порушення академічної доброчесності. Наприклад, оцінювання окремих елементів творчих робіт студентів, створення різноманітних навчальних матеріалів, інтерактивних презентацій, оцінювання тестів тощо [4].

Як бачимо, використання ІІІ в освітньому процесі має низку беззаперечних переваг. Насамперед, це персоналізація навчання та

гнучкі освітні траєкторії, що дозволяє враховувати індивідуальні потреби, здібності та інтереси кожного студента. Крім того, ШІ сприяє підвищенню ефективності та швидкості навчального процесу шляхом оптимізації часу викладачів і студентів, а також забезпечує підтримку дистанційної та змішаної освіти, що є особливо актуальним у кризових та посткризових умовах.

Водночас активне впровадження ШІ супроводжується низкою ризиків. Серед них – залежність від технологій, потенційне зниження рівня креативності та самостійності студентів, а відтак – їх критичного мислення, проблема прозорості прийняття рішень ШІ, а також ризик так званого технологічного упередження, коли алгоритми відтворюють або посилюють існуючі соціальні нерівності та недовіра до автоматизованих оцінок.

Крім того, одним із ключових правових викликів в епоху використання ШІ є забезпечення захисту персональних даних студентів та викладачів. У країнах Європейського Союзу ці питання регулюються Загальним регламентом про захист даних (GDPR) [8], який встановлює суворі вимоги до збору, обробки та зберігання персональної інформації. В Україні відповідні питання регулюються Законом України «Про захист персональних даних» [9]. Отже, використання ШІ передбачає обробку великих масивів даних, що підвищує ризики витоку інформації, несанкціонованого доступу до неї, порушення прав суб'єктів даних, відсутність чітких правил щодо передачі даних між університетами та хмарними сервісами, необхідність отримання згоди студентів на обробку їхніх даних або може завдавати іншої шкоди суспільним інтересам.

Серйозні дискусії також викликає питання права власності на контент, створений за допомогою ШІ. Якщо навчальні матеріали, тести або тексти генеруються алгоритмами, виникає питання: кому належать авторські права на ці праці – розробнику системи, користувачу чи жодному з них? Використання ШІ для створення навчальних матеріалів піднімає також питання щодо того, хто є автором матеріалу, створеного ШІ: викладач чи алгоритм та чи можна ліцензувати автоматично згенеровані контентні ресурси? Наразі більшість правових систем не мають однозначної відповіді на це питання.

Ще одним складним аспектом є питання юридичної відповідальності за помилкові рішення або рекомендації ШІ. У випадку неправильної оцінки знань студента або некоректної рекомендації виникає юридична «сіра зона»

щодо того, хто має нести відповідальність – розробник алгоритму, заклад освіти чи конкретний викладач і як захистити права студента, якого не влаштовує автоматизована оцінка?

Алгоритми ШІ можуть відтворювати приховані упередження, закладені в навчальних даних, що створює ризик дискримінації окремих груп студентів.

Етичним принципом у питанні використання ШІ в освітньому процесі ЗВО є забезпечення прозорості роботи алгоритмів, які він застосовує. Штучний інтелект може підсвідомо відтворювати соціальні та культурні стереотипи, що відображається у формуванні оцінок та рекомендацій для студентів. Тому студенти та викладачі повинні розуміти, як працюють алгоритми ШІ, за якими критеріями приймаються рішення, щоб уникнути недовіри та маніпуляцій. Важливим є збереження балансу між рекомендаціями ШІ та професійним педагогічним судженням викладача, який не повинен перетворюватися на пасивного виконавця рішень алгоритму. Інтеграція ШІ не повинна знижувати роль педагога як експерта та наставника, педагог повинен залишатися головним у прийнятті освітніх рішень.

Надмірне використання ШІ може призвести до зниження рівня критичного мислення студентів та формування пасивної моделі споживання знань.

Принципи етичного й відповідального використання систем ШІ у вищій освіті ґрунтуються на низці керівних принципів етики, розроблених у 2019 році незалежною експертною групою AI HLEG, за призначенням Європейської комісії, а саме:

- Контроль з боку людини (використання ШІ в освітньому процесі має відбуватися за участю людини, щоб забезпечувати обґрунтованість рішень і враховувати етичні аспекти).

- Технічна надійність і безпека (Системи ШІ мають бути надійними, безпечними, захищеними від незаконного використання, та повинні мати резервні копії даних).

- Конфіденційність й управління даними (системи ШІ повинні дотримуватися високих стандартів захисту конфіденційності даних студентів і викладачів).

- Прозорість (системи ШІ та їхні рішення мають бути прозорими, пояснення повинні наводитися у простій та зрозумілій для сприйняття формі. Використовуючи системи ШІ, користувачі повинні усвідомлювати, що вони взаємодіють саме із ШІ).

- Різноманітність, недискримінація і справедливість (системи ШІ мають забезпечувати рівний доступ, гендерну рівність та куль-

турне різноманіття, сприяти створенню інклюзивного освітнього середовища та уникати дискримінації за віком, статтю, національністю чи іншими ознаками).

- Суспільний та екологічний добробут (системи ШІ повинні бути виключно корисними всім і навіть майбутнім поколінням, та розроблятися в екологічно безпечних умовах і прогнозувати довгостроковий вплив на людину, суспільство і демократію).

- Підзвітність (повинен відбуватися аудит алгоритмів і процесів з використанням ШІ та забезпечуватися адекватне й доступне відшкодування збитків за шкоду, завдану в результаті використання систем ШІ) [4].

Застосування ШІ у ЗВО не лише відкриває широкі перспективи для підвищення якості освітньої діяльності та управлінських процесів, але й породжує низку ризиків у сферах інтелектуальної власності, інформаційної безпеки, конфіденційності та захисту персональних даних, які потребують ґрунтовного аналізу, оцінювання й належного управління.

Відповідно до ст. 8 та 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [10], неоригінальні об'єкти, створені комп'ютерними програмами (зокрема матеріали, згенеровані системами ШІ), підлягають правовій охороні як об'єкти особливого роду (*sui generis*). До таких матеріалів не застосовуються категорії «автор» і «авторське право», оскільки відповідно до законодавства України автором може бути лише фізична особа, яка створила оригінальний твір у результаті власної інтелектуальної творчої діяльності. Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права», у загальному вигляді права особливого роду (*sui generis*) на матеріали, створені ШІ, можуть належати особам, які мають майнові права або ліцензійні права щодо відповідної комп'ютерної програми (системи ШІ), а саме розробникам системи ШІ, їх правонаступникам, особам, яким такі права були передані (відчужені), а також законним користувачам комп'ютерної програми (системи ШІ). У кожному конкретному випадку питання щодо належності прав особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані відповідними програмами (системами ШІ), а також обсягу прав, що надаються користувачеві системи ШІ, вирішується на підставі договору, роль якого зазвичай виконують ліцензійна угода з кінцевим користувачем (End-User License Agreement, EULA) або Умови користування сервісом (Terms of Service).

Забезпечення захисту персональних даних, дотримання приватності та права на недо-

торканність особистого життя є одним із вагомих аспектів застосування штучного інтелекту в ЗВО. Одним із базових принципів у цій сфері виступає мінімізація обробки інформації, тобто збирання виключно тих даних, які є необхідними для функціонування відповідної системи.

Викладачам і студентам не слід вносити персональну, конфіденційну чи службову інформацію до будь-яких систем ШІ без нагальної потреби та без відповідного дозволу з боку ЗВО. Крім того, у системах ШІ механізм тренування/навчання на нових введених даних має бути деактивованим за замовчуванням.

Інформування студентів і працівників про обробку їхніх персональних даних має здійснюватися відкрито, чітко та у доступній формі. Заклади освіти повинні забезпечувати доступ до інформаційного повідомлення щодо обробки персональних даних, у якому роз'яснюється, хто саме здійснює збирання інформації, які категорії даних обробляються та з якою метою. Таке інформування може реалізовуватися шляхом розміщення відповідного повідомлення на офіційному вебсайті закладу або через організацію роз'яснювальних заходів й інформаційних сесій для студентів. Правомірність обробки персональних даних має ґрунтуватися на наявності однієї з передбачених законом підстав, зокрема: виконання договірних зобов'язань, дотримання вимог законодавства, захист законних інтересів, реалізація наданих повноважень, охорона життєво необхідних інтересів або надання згоди суб'єктом даних. Вибір відповідної підстави визначається конкретними умовами та метою обробки інформації.

У багатьох ситуаціях згода не є належною правовою підставою та повинна застосовуватися лише після того, як вичерпано можливості використання інших законних підстав. Якщо ж обробка даних здійснюється на підставі згоди, вона має бути надана добровільно, бути однозначною й зрозумілою, а також передбачати право на її відкликання у будь-який час без будь-яких негативних наслідків. Важливою складовою захисту приватності є гарантування прав суб'єктів персональних даних на доступ до власної інформації, її уточнення або видалення, зокрема у випадках, коли такі дані обробляються в системах ШІ. Заклади вищої освіти мають запроваджувати ефективні механізми, які дозволять студентам і працівникам безперешкодно подавати відповідні звернення та оперативно отримувати відповіді. З метою забезпечення належного рівня захисту персональних даних доцільно створювати окремий

структурний підрозділ або визначати уповноважену особу, відповідальну за організацію та координацію заходів у цій сфері. Водночас договори з постачальниками систем ШІ повинні містити чіткі вимоги щодо забезпечення безпеки даних і встановлювати відповідальність за будь-які порушення режиму їх захисту. Особливої уваги потребує питання трансграничної передачі персональних даних у випадку їх обробки за межами України.

У таких випадках необхідно забезпечити наявність законної підстави для такої передачі, зокрема шляхом надання належних гарантій невтручання в особисте та сімейне життя, що може забезпечуватися впровадженням відповідних організаційних і технічних заходів захисту даних у зарубіжних системах ШІ.

Одним із базових етапів безпечного впровадження та експлуатації систем ШІ є формування політик інформаційної безпеки та управління ризиками, спрямованими на запровадження процедур виявлення ризиків, загроз і вразливих місць, зокрема таких як несанкціонований доступ до даних студентів і викладачів, розголошення конфіденційної інформації або порушення цілісності моделей ШІ.

Визначення пріоритетних напрямів управління цими ризиками у ЗВО має здійснюватися з урахуванням імовірності їх настання та можливих негативних наслідків для установи. Сучасні цифрові рішення дозволяють забезпечувати високий рівень захисту інформації шляхом упровадження комплексних, багаторівневих заходів безпеки.

Зокрема, для зберігання відомостей про студентів доцільно застосовувати механізми шифрування, які гарантують недоступність даних навіть у випадку їх несанкціонованого отримання. Крім того, важливо впроваджувати системи контролю доступу, що визначають ролі та повноваження користувачів і обмежують використання конфіденційної інформації виключно колом осіб, яким вона необхідна для виконання службових функцій.

Системи ШІ повинні проходити перевірку на відповідність вимогам і стандартам безпеки. Під час упровадження таких систем необхідно укладати договори з розробниками та/або постачальниками, у яких мають бути закріплені зобов'язання щодо гарантування безпеки, регулярного оновлення програмного забезпечення та усунення виявлених уразливостей. Чимало цифрових сервісів передбачають можливість налаштування додаткових механізмів захисту, зокрема багатофакторної автентифікації.

До запровадження систем ШІ доцільно здійснювати оцінку їхньої стійкості до загроз шляхом тестування на вразливості та проведення систематичних аудитів з метою підтвердження відсутності потенційних ризиків. Окрім цього, важливо забезпечити безперервний моніторинг функціонування систем ШІ із застосуванням спеціалізованих засобів, які дозволяють оперативно виявляти підозрілу активність у режимі реального часу та своєчасно реагувати на неї.

Реалізація зазначених рекомендацій сприятиме відповідальному й ефективному використанню систем ШІ в ЗВО та освітній діяльності, забезпечуючи належне виконання завдань і функцій держави і підвищення ефективності управлінських процесів [4].

Висновки. Застосування ШІ у ЗВО відкриває великі можливості, але водночас ставить низку правових і етичних викликів. З огляду на зазначене вище, слід підсумувати:

1. Штучний інтелект став невід'ємним елементом сучасної вищої освіти, його впровадження у навчальний, науковий та управлінський процеси здійснюється надзвичайно активно. Штучний інтелект сьогодні застосовується у широкому спектрі напрямів – від персоналізації навчання й автоматизації оцінювання до аналітики освітніх даних та оптимізації адміністративних процедур.

2. В Україні відсутні комплексні національні стандарти щодо використання ШІ в освіті, що створює правову невизначеність. Водночас рекомендації МОН і Мінцифри 2025 року є важливим кроком до формування єдиних підходів до відповідального, етичного та безпечного застосування ШІ у ЗВО.

3. ШІ не замінює традиційної освіти, а трансформує її, зміщуючи акцент з репродуктивного засвоєння знань на розвиток практичних навичок, критичного мислення, творчості та здатності працювати з інформацією. У цьому контексті роль викладача еволюціонує від «ретранслятора знань» до наставника й «куратора навчального досвіду».

4. Застосування ШІ має суттєві переваги, серед яких персоналізація освітніх траєкторій, підвищення ефективності навчального процесу, підтримка дистанційної та інклюзивної освіти, зменшення навантаження на викладачів і розширення можливостей для саморозвитку студентів.

5. Паралельно з перевагами існує значна кількість ризиків, зокрема залежність від технологій, зниження рівня самостійності та критичного мислення студентів, алгоритмічні

упередження, непрозорість рішень ШІ, а також недовіра до автоматизованих оцінок.

6. Проблема академічної доброчесності залишається однією з найгостріших. Відсутність чітко врегульованих механізмів використання ШІ у навчальній і науковій діяльності підвищує ризик як навмисних, так і ненавмисних порушень, при цьому відповідальність за кінцевий результат використання ШІ покладається на користувача.

7. Правове регулювання авторських прав на контент, створений ШІ, залишається складним і дискусійним. В Україні такі об'єкти визнаються неоригінальними та охороняються правом особливого роду (*suī generis*), а належність прав визначається переважно умовами ліцензійних договорів і правил користування сервісами.

8. Захист персональних даних і приватності є ключовою умовою легітимного використання ШІ у ЗВО. Обробка даних має здійснюватися на законних підставах, із дотриманням принципів мінімізації, прозорості, безпеки та підзвітності, а також із забезпеченням прав суб'єктів персональних даних.

9. Безпечне впровадження ШІ потребує системного підходу, що включає розробку політик інформаційної безпеки, управління ризиками, технічний захист даних, регулярні аудити, моніторинг систем та чітке договірне врегулювання відносин із постачальниками ШІ-рішень.

10. Етичне та відповідальне використання ШІ у вищій освіті має ґрунтуватися на європейських етичних принципах, зокрема контролі з боку людини, прозорості алгоритмів, недискримінації, підзвітності та забезпеченні суспільного добробуту.

11. Подальша ефективна інтеграція ШІ у ЗВО неможлива без розвитку цифрових і ШІ-компетентностей викладачів, студентів та управлінського персоналу, а також без формування чіткої інституційної політики використання ШІ.

Загалом, штучний інтелект у вищій освіті є потужним інструментом розвитку, однак його впровадження потребує виваженого, комплексного та нормативно врегульованого підходу, що забезпечить баланс між інноваціями, якістю освіти, правами людини та етичними стандартами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуревич Р. С., Коношевський Л. Л., Коношевський О. Л. та ін. Інтеграція штучного інтелекту в сферу освіти: проблеми, виклики, загрози, перспективи. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2024. Вип. 72. С. 170–186. DOI: 10.31652/2412-1142-2024-72-170-186
2. Штучний інтелект у вищій освіті: ризики та перспективи інтеграції: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 1 липня – 11 серпня 2024 року. Львів – Торунь : Liha-Pres. 2024. 328 с.
3. Штучний інтелект у закладах вищої освіти: рекомендації для викладачів, студентів і працівників ЗВО. URL: <https://mon.gov.ua/news/shtuchnyi-intelekt-u-zakladakh-vyshchoi-osvity-rekomendatsii-dlia-vykladachiv-studentiv-i-pratsivnykiv-zvo>.
4. Рекомендації щодо відповідального впровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2025/04/24/shi-v-zakladakh-vyshchoi-osvity-24-04-2025.pdf>.
5. Платформи для вдосконалення навичок і саморозвитку. URL: <https://mon.gov.ua/news/platformi-dlya-vdoskonalennya-navichok-i-samorozvitku>.
6. Червінська Н. 20 найкращих чат-ботів на основі ШІ для роботи, навчання й розваг. URL: <https://blog.depositphotos.com/ua/najkrashhi-chat-boti-na-osnovi-shi.html>
7. Ву Антуан Тардіф. 10 найкращих помічників AI. URL: <https://www.unite.ai/uk/10-best-ai-assistants>.
8. Загальний регламент про захист даних (GDPR). URL: <https://gdpr-text.com/uk>.
9. Закон України «Про захист персональних даних». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.
10. Закон України «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX від 01 грудня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>.

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Стаття надійшла до редакції 15.10.2025

Стаття рекомендована до друку 23.11.2025

Переглянуто 18.11.2025.

Опубліковано 30.12.2025

A.V. SMULSKA

PhD (Edu), Associate Professor,
Associate Professor, of the Department of Public Law
discipline of the Faculty of Law

E-mail: allasm1@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1999-3068>

V. N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, 61022, Svobody square, 4

I.A. PAKHOMOVA

PhD (Law), Associate Professor of State and Legal Disciplines

E-mail: pakhomova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7161-3598>

V. N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, 61022, Svobody square, 4

**LEGAL AND ETHICAL CHALLENGES OF APPLYING
ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE EDUCATIONAL PROCESS
OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS**

ANNOTATION. *Introduction.* Artificial intelligence (hereinafter referred to as AI) in higher education institutions (hereinafter referred to as HEIs) opens up new opportunities for improving the efficiency of the educational process, personalizing learning, automating assessment and analytics.

Summary of the main results of the study. Artificial intelligence is currently receiving very active attention. In particular, electronic learning platforms are being studied as a means of professional development of specialists; the use of AI in education in general, when obtaining a certain specialty (law, psychology, philology, mathematics, history, translation, journalism, etc.) or within the framework of studying individual disciplines; how artificial intelligence affects human creative abilities; problems of international legal regulation of the use of AI; the relationship between academic integrity and AI; the use of AI technologies in scientific activities; AI in sports, medicine, pharmacy, during intellectual competitions, when drawing up legal documents, curricula; ethical problems of the use of AI: international experience, etc. Currently, Ukraine lacks clear national standards for the use of AI in education, which complicates its lawful and safe application.

Thus, in 2025, the Ministry of Education and Science of Ukraine and the Ministry of Digital Transformation of Ukraine, together with other specialists, developed recommendations for the responsible use of AI in higher education.

After all, the use of AI in higher education is aimed primarily at preparing for classes and extracurricular activities; supporting inclusion, since AI resources are able to convey information to applicants with hearing or speech impairments; creating tests, automated checking of applicants' work; automated preparation of documents, information analysis and making management decisions; improving qualifications through online courses or other educational initiatives, searching for information for self-development, etc.

The role of a teacher in the education system is undeniable. With the advent of AI, there has obviously been a concern that over time AI may replace the classic teacher - a person. Indeed, the role of the teacher is being transformed by AI, as many processes become automated, but AI can create teaching materials in different languages, personalize content to the level of students, and implement adaptive learning. In such a situation, the teacher will be able to focus more deeply on the development of critical thinking, mentoring, and participation in more complex and creative tasks.

It is obvious that AI technologies are not easy to use, but now there are tools that simplify access to AI for people with different levels of user training, thanks to which these technologies become more intuitive and accessible.

Regarding the observance of academic integrity when using AI, as of now this issue does not yet have a regulated mechanism and depends more on the personal integrity of the user, and therefore in some cases the use of AI in educational and scientific activities by teachers and higher education students of all levels may have signs of academic dishonesty.

In addition, one of the key legal challenges in the era of AI is ensuring the protection of personal data of students and teachers.

The issue of ownership of content created with the help of AI also raises serious discussions. Another complex aspect is the issue of legal liability for erroneous decisions or recommendations of AI.

The use of AI in higher education not only opens up broad prospects for improving the quality of educational activities and management processes, but also creates a number of risks in the areas of intellectual property, information security, confidentiality and personal data protection, which require thorough analysis, assessment and proper management.

The relevance of the outlined topic is due to the fact that the use of AI in education makes it possible to introduce innovative approaches to teaching and learning that meet modern challenges and demands of society, contribute to improving the reputation of educational institutions, their ability to adapt to global technological changes, however, despite the significant potential for increasing the efficiency of the educational process, it gives rise to a number of complex legal and ethical problems.

Conclusions. The use of AI in higher education opens up great opportunities, but at the same time poses a number of legal and ethical challenges. Given the above, it should be summarized: artificial intelligence has become an integral element of modern higher education; Ukraine lacks comprehensive national standards for the use of AI in education, which creates legal uncertainty; AI does not replace traditional education, but transforms it, shifting the emphasis from reproductive acquisition of knowledge to the development of practical skills, etc.; The use of AI has significant advantages, including personalization of educational trajectories, increasing the efficiency of the educational process, etc.; in parallel with the advantages of AI, there are a significant number of risks, in particular, dependence on technology, a decrease in the level of independence and critical thinking of students, etc.; the problem of academic integrity remains one of the most acute; the legal regulation of copyright for content created by AI remains complex and debatable; the protection of personal data and privacy is a key condition for the legitimate use of AI in higher education; the safe implementation of AI requires a systemic approach; the ethical and responsible use of AI in higher education should be based on European ethical principles; further effective integration of AI in higher education is impossible without the development of digital and AI competencies of teachers, students and management personnel.

KEYWORDS: *Ukraine, higher education, artificial intelligence, higher education institutions, academic integrity, copyright, protection of personal data, ethical principles, legal regulation.*

REFERENCES

1. Gurevich R. S., Konoshevsky L. L., Konoshevsky O. L. et al. (2024). Integration of artificial intelligence into the sphere of education: problems, challenges, threats, prospects. *Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems*. Issue 72. Pp. 170–186. DOI: 10.31652/2412-1142-2024-72-170-186 (in Ukrainian)
2. Artificial intelligence in higher education: risks and prospects of integration: materials of the All-Ukrainian scientific-pedagogical advanced training, July 1 - August 11, 2024. Lviv - Toruń: Liha-Pres. 2024. 328 p. (in Ukrainian)
3. Artificial intelligence in higher education institutions: recommendations for teachers, students and employees of higher education institutions. URL: <https://mon.gov.ua/news/shtuchnyi-intelekt-u-zakladakh-vyshchoi-osvity-rekomendatsii-dlia-vykladachiv-studentiv-i-pratsivnykiv-zvo>. (in Ukrainian)
4. Recommendations for the responsible implementation and use of artificial intelligence technologies in higher education institutions. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2025/04/24/shi-v-zakladakh-vyshchoi-osvity-24-04-2025.pdf>. (in Ukrainian)
5. Platforms for improving skills and self-development. URL: <https://mon.gov.ua/news/platformi-dlya-vdoskonalennya-navichok-i-samorozvitku>. (in Ukrainian)
6. Chervinska N. 20 best AI-based chatbots for work, study and entertainment. URL: <https://blog.depositphotos.com/ua/najkrashhi-chat-boti-na-osnovi-shi.html> (in Ukrainian)
7. Wu Antoine Tardif. 10 Best AI Assistants. URL: <https://www.unite.ai/uk/10-best-ai-assistants>. (in Ukrainian)
8. General Data Protection Regulation (GDPR). URL: <https://gdpr-text.com/uk>. (in Ukrainian)
9. Law of Ukraine “On Personal Data Protection”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>. (in Ukrainian)
10. Law of Ukraine “On Copyright and Related Rights” No. 2811-IX dated December 1, 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>. (in Ukrainian)

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

The article was received by the editors 15.10.2025
The article is recommended for printing 23.11.2025

The article was revised 18.11.2025
This article published 30.12.2025